ALICE MUNROOVÁ

PŘÍTELKYNĚ Z MLÁDÍ

Přeložila
Zuzana Mayerová

Přítelkyně z mládí

Vyšlo také v tištěné verzi

Alice Munroová

Přítelkyně z mládí – e-kniha
Copyright © Paseka s.r.o., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALICE MUNROOVÁ

PŘÍTELKYNĚ Z MLÁDÍ

Nakladatelství Paseka

Přeložila Zuzana Mayerová

FRIEND OF MY YOUTH
Copyright © 1990 by Alice Munro
Translation © Zuzana Mayerová, 2021

ISBN 978-80-7637-046-3 tištěná kniha
ISBN 978-80-763-7203-0 epub
ISBN 978-80-763-7205-4 mobi
ISBN 978-80-763-7204-7 ePDF

ALICE

MUNROOVÁ

PŘÍTELKYNĚ

Z MLÁDÍ

Památce mé matky

PŘÍTELKYNĚ Z MLÁDÍ

S poděkováním R. J. T.

Často se mi zdávalo o matce, a třebaže se každý sen trochu lišil, vždycky mě znovu překvapil. Pokaždé skončil ve chvíli, kdy začal příliš průhledně slibovat naději a příliš ochotně nabízet odpuštění.

V tom snu mi vždycky bylo tolik let jako v současnosti, žila jsem svůj skutečný přítomný život a naživu byla kupodivu i moje matka. (Ve skutečnosti zemřela, když mi bylo něco málo přes dvacet a jí samotné přes padesát.) Někdy jsme spolu byly v naší staré kuchyni, matka válela na stole těsto na koláč nebo v otlučeném bílém lavóru s červeným okrajem myla nádobí. Jindy jsem ji ale třeba potkala na ulici v místech, kde bych ji nikdy nečekala, procházela elegantní hotelovou halou nebo stála ve frontě na letišti. Vypadala docela zdravě – ne sice vyloženě mladě a už na ní byly vidět zřetelné známky kruté nemoci, kterou trpěla posledních deset nebo víc let před smrtí, ale měla jsem dojem, že je na tom o moc líp, než jsem si ji pamatovala, a vždycky mě to zarazilo. Nic mi není, říkala, jenom se mi trochu třesou ruce a občas mám ztuhlou jednu stranu obličeje. Je to protivné, ale dá se s tím žít.

Tehdy jsem znovu získala, co jsem v bdělém životě dávno ztratila – matčinu životem kypící tvář i hlas, než jí svaly v hrdle znehybněly a rysy překryla smutná, neosobně plochá maska. Jak jsem na to všechno mohla zapomenout? říkala jsem si ve snu – na její humor, veselý, vůbec ne jízlivý, na její lehkost, netrpělivost, sebejistotu? Řekla jsem jí, jak mě mrzí, že jsem ji tak dlouho nenavštívila – necítila jsem se provinile, ale bylo mi líto,

že místo téhle skutečnosti si pamatuju jen to zlé –, a ze všeho nejvíc mě překvapila její klidná, věcná odpověď.

To nevadí, usmála se, lepší pozdě než nikdy. Věděla jsem, že jednou přijdeš.

*

Moje matka (vidím ji za mlada na fotografii spolu s jejími žáky, tváří se mírně šibalsky, na silných nohou má lesklé neprůhledné hedvábné punčochy) pracovala jako učitelka jednotřídky v místní škole Grieves School v Ottawa Valley. Škola stála hned vedle farmy rodiny Grievesových – na zdejší končiny to bylo velmi pěkně vedené hospodářství. Dobře odvodněné louky a pole bez všudypřítomného prehistorického kamení lemované říčkou s břehy zarostlými vrbami, javorový les, roubené stodoly a velké obytné stavení s prostou dřevěnou fasádou, která se nikdy nenatírala, ale nechávala na pospas větru a dešti. A když se v Ottawa Valley nechá dřevo na pospas větru a dešti, říkávala matka, tak nevímproč nezešedne, ale zčerná. Musí tu být něco ve vzduchu, dodávala. Často o Ottawa Valley mluvila, protože to byl její domov – vyrostla asi dvacet mil od Grievesových –, a s neotřesitelnou zaujatostí zdůrazňovala, co všechno je tam jiné než kdekoli jinde na světě. Domy vystavené povětří tam zčernají, zdejšímu javorovému sirupu se prostě žádný jiný nevyrovná, na dohled od farmy se potulují medvědi. Když jsem údolí konečně navštívila, byla jsem pochopitelně zklamaná. Předně to vůbec není údolí, pokud si pod tím slovem představujeme místo lemované vysokými kopci; střídají se tu rovná pole se skalnatými pahorky a křovinaté porosty s malými jezírky – je to podivně neuspořádaná krajina, která postrádá soulad a vzdoruje jednoduchému popisu.

Dlouhé nízké stodoly a nenatřený obytný dům, jaké jsou v chudých hospodářstvích běžné, nebyly v případě Grievesových

příznakem chudoby, ale vědomé strategie. Byli bohatí, ovšem neutráceli. Tak to aspoň matka slýchala. Tvrdě pracovali a rozhodně nebyli hloupí, pouze velmi zaostalí. Neměli auto, v domě nebyla elektřina ani telefon, neměli ani traktor. Někteří místní si to vykládali tím, že patří ke Cameroniánům – k tomuto vyznání se ve zdejším školním obvodě nikdo jiný nehlásil –, ale po pravdě řečeno tato církev (oni sami ji označovali za reformní presbyteriánskou) neměla nic proti používání strojů, elektřiny a podobných vynálezů a zakazovala jen hraní karet, tanec, biograf a v neděli pak jakoukoli činnost, která nesouvisela s náboženskými povinnostmi nebo se nedala odložit.

Kdo vlastně Cameroniáni jsou a proč se jim tak říká, mi matka neuměla vysvětlit. Nějaká potrhlá sekta ze Skotska, odbyla je z vyvýšené pozice poslušného a pohodlného anglikánství. Učitelky vždycky bydlely u Grievesových a moje matka byla trochu nesvá při pomyšlení na život v domě z černých prken, na nedělní nicnedělání, čadící petrolejky a bigotní názory. Tou dobou už ale byla zasnoubená a nelákalo ji jen tak zbůhdarma vandrovat po kraji, protože si chtěla našetřit na věno a předpokládala, že se aspoň jednou do měsíce v neděli dostane domů. (U Grievesových se v neděli smělo zatopit, aby se lidi v domě ohřáli, ale nesmělo se vařit, dokonce ani postavit vodu na čaj, a nebylo dovoleno psát dopisy nebo třeba jen plácnout mouchu. Nakonec se ovšem ukázalo, že pro moji matku tyto zákazy neplatí. „Ale kdepak," smála se Flora Grievesová, „vás se to netýká. Vy můžete dělat všechno, jak jste zvyklá." Časem se matka s Florou spřátelila do té míry, že nakonec na neděli domů vůbec nejezdila.)

Z celé rodiny zbývaly jen dvě sestry, Flora a Ellie. Ellie byla provdaná za Roberta Deala, a přestože její muž na farmě žil a pracoval, nikdy se o hospodářství nemluvilo jako o farmě Dealových. Z toho, co se mezi lidmi vyprávělo, matka čekala, že obě sestry i Elliin manžel budou přinejmenším středního věku, ale

Ellie, ta mladší, měla teprve něco přes třicet a Flora asi o sedm nebo osm let víc. Deal se pohyboval někde mezi nimi.

Měli dost nezvykle rozdělený dům – manželé nebydleli společně s Florou. Po svatbě jim Flora přenechala parádní salón a jídelnu, přední pokoje, schodiště a zimní kuchyni. O koupelnu se dělit nemuseli, protože v domě žádná nebyla. Floře tak zůstala letní kuchyň s odkrytým trámovím a neobílenými cihlovými zdmi, stará spižírna předělená na úzkou jídelnu a obývací pokoj a vzadu dvě ložnice, z nichž jednu obývala moje matka. Učitelka tedy bydlela s Florou v chudší polovině domu, což jí ale vůbec nevadilo. Flora a její veselá nátura ji od samého začátku přitahovaly mnohem víc než ticho a chorobné ovzduší předních pokojů. Ve Floříně království dokonce nebyly zakázány všechny radovánky. Měla například i deskovou hru Crokinole a naučila matku, jak se hraje.

Rozdělení domu samozřejmě vycházelo z předpokladu, že Robert s Ellie založí rodinu a budou potřebovat víc místa. Toto očekávání se však nenaplnilo. Od svatby uplynulo už víc než deset let a v domě stále nebyly žádné děti. Ellie sice byla opakovaně těhotná, ale dvě děti se narodily mrtvé a v ostatních případech potratila. Když bydlela moje matka na farmě první rok, trávila Ellie většinu času v posteli, takže matka usoudila, že je opět v naději, ale nikdo o tom nemluvil. Takoví lidé o tom prostě nemluvili. Někdy Ellie vstala a trochu se šourala po domě, ale ani pak se na ní nedalo nic poznat, protože se svým propadlým hrudníkem vypadala pořád stejně usouženě a zdrchaně. Šířila kolem sebe pach nemoci a v jednom kuse se kvůli něčemu dětinsky zlobila. Flora ji ošetřovala a zastala za ni všechnu práci. Prala, uklízela a vařila v obou polovinách domu a k tomu pomáhala Robertovi s dojením i odstřeďováním mléka. Vstávala před rozedněním a do večera se nezastavila. Hned první rok na jaře zažila moje matka velké gruntování, kdy Flora lezla po žebříku, aby mohla vysadit, umýt a uklidit do kůlny dřevěné

okenice, pak postupně vystěhovala ze všech místností nábytek a vydrhla a navoskovala dřevěné podlahy. Umyla všechno sklo a nádobí v kredenci, které bylo už tak čisté. Vyvařila všechny hrnce a naběračky. Pustila se do toho s takovou vervou, že snad ani nespala – matku probudilo uprostřed noci harašení, jak rozebírala roury od kamen nebo hadrem na smetáku smýčila ze zaprášených koutů pavučiny. Umytými okny bez záclon proudilo dovnitř nemilosrdné světlo. V domě bylo čistotou k nevydržení. Matka teď spala pod vybělenými a naškrobenými povlaky, ze kterých dostala vyrážku, neduživá Ellie si dennodenně stěžovala na pach leštěnky a cídidla. Flora měla doruda rozleptané ruce, ale ani na okamžik nepolevila. V šátku, zástěře a širokých Robertových montérkách, které si na sebe navlékla na lezení po výškách, vypadala jako nevyzpytatelný rozpustilý klaun.

Matka o ní prohlásila, že je jako tančící derviš.

„Vy jste hotový tančící derviš, Floro," řekla a Flora se zarazila a zeptala se, co tím myslí. Matka se tedy pustila do vysvětlování, i když se trochu bála, aby se nedotkla její zbožnosti. (Nebo ani ne zbožnosti, to je možná přehnané, spíš náboženské ukázněnosti.) Floře to pochopitelně vůbec nevadilo. Svou víru vyznávala bez nejmenšího náznaku nepřátelství či povýšenecké vztahovačnosti. Nebála se pohanů – žila mezi nimi. Líbilo se jí, že je tančící derviš, a hned se šla pochlubit sestře.

„Představ si, co o mně řekla učitelka!"

Flora a Ellie byly obě vysoké, měly tmavé vlasy i oči, úzká ramena a dlouhé nohy. Z Ellie už byla pochopitelně troska, ale Flora si dosud uchovala krásnou ladnou postavu. Uměla se nést jako královna, vzpomínala moje matka – dokonce i když jen jela s Robertem na dvoukoláku do města. Do kostela se jezdilo bryčkou nebo na saních, ale do města často vozili pytle s vlnou – na farmě chovali pár ovcí – nebo různou zeleninu na prodej a zpátky přiváželi nakoupené zásoby. Město bylo vzdálené několik mil a takovou výpravu nepodnikali často. Robert seděl

na kozlíku a kočíroval – Flora by to svedla také, ale koně měl vždycky na starost muž. Flora stála za ním a přidržovala náklad. Jela tak celou cestu do města i zpátky, elegantně vestoje balancovala, na hlavě černý klobouk. Někomu by to mohlo připadat skoro k smíchu. Vypadala jako cikánská královna, říkala matka, s těmi černými vlasy a celoročně snědou pletí, jak se tam tak ladně a samozřejmě držela. Chyběly jí už jen zlaté náušnice a pestrobarevná sukně. Moje matka jí záviděla štíhlou postavu a půvabné lícní kosti.

*

Když se matka na podzim před začátkem druhého školního roku vrátila na farmu, dozvěděla se, jak na tom Ellie doopravdy je.

„Sestra má nádor," oznámila jí Flora. Tehdy se neříkalo rakovina.

Pro matku to nebyla úplná novinka. Lidé si umí domýšlet. Tou dobou už znala většinu usedlíků v okolí. Nejdůvěrněji se spřátelila s mladou ženou, která pracovala na poště – později měla jít matce za družičku. O Floře, Ellie a Robertovi – nebo spíš o tom, co o nich lidi věděli – se mluvilo všelijak. Mojí matce ale nepřipadalo, že by poslouchala nějaké klepy, protože si dávala velký pozor, aby před ní nikdo nemluvil ošklivě o Floře – to by nesnesla. Naštěstí se o to ani nikdo nepokoušel. Všichni se shodli, že Flora je učiněná světice. Někdy to možná až přeháněla, jako s tím rozděleným domem – opravdová světice.

Robert začal pracovat na farmě pár měsíců před tím, než starý pan Grieves zemřel. Sestry ho už znaly z kostela. (Ach, ten kostel, vyprávěla mi matka – jednou se tam zašla ze zvědavosti podívat. Ošklivá budova na opačné straně města, nebyly v něm varhany ani piano a v oknech jen obyčejné sklo, starý vetchý pastor tu držel sáhodlouhá kázání a sbormistr udával ladičkou tón.) Robert pocházel ze Skotska a mířil na západ; tady ve městě se zastavil u nějakých příbuzných nebo známých, kteří

byli členy zdejší nepočetné kongregace. Pravděpodobně si potřeboval vydělat trochu peněz, a tak se nechal zaměstnat u Grievesových. Netrvalo dlouho a byli s Florou zasnoubeni. Nemohli chodit na tancovačky nebo karetní večírky, jak to obvykle dělají jiní snoubenci, ale chodili na dlouhé procházky. Gardedámu jim – neoficiálně – dělala Ellie. Ellie byla tehdy rozpustilý žabec s dlouhými vlasy, prostořeká a dětinsky rozjívená holčina plná nespoutané energie. Ze všeho nejradši pobíhala venku po kopcích, kde s bujarým pokřikem stínala klackem vysoké divizny a tvrdila o sobě, že je rytíř na koni. Nebo rovnou ten kůň. Tehdy jí bylo tak patnáct, šestnáct let. Jediná Flora ji dokázala zkrotit, ale i ta se většinou jen smála, protože svou sestru znala a občas si říkala, jestli to opravdu má v hlavě v pořádku. Měly se moc rády. Hubená kostnatá Ellie s protáhlým bledým obličejem byla mladší kopií Flory – taková podoba se často vídá v rodinách, kde drobná nepřesnost nebo naopak přehnané zdůraznění určitých rysů nebo zbarvení pleti způsobí, že co je na jednom hezké, vypadá na druhém obyčejně, nebo dokonce ošklivě. Ellie však na Floru vůbec nežárlila. Moc ráda jí pročesávala a upravovala vlasy. A taky si je s velkou rozkoší navzájem myly. Ellie pokaždé přitiskla tvář k Flořině šíji, jako když se hříbátko tulí ke své koňské mámě. Když se pak Robert vyslovil – nebo se snad vyslovila Flora, nikdo nevěděl, jak to vlastně bylo –, museli počítat i s Ellie. Neprojevovala vůči Robertovi žádnou zášť, ale neustále jim byla na všech procházkách v patách; každou chvíli na ně vybafla ze křoví nebo se potichu připlížila a zničehonic jim zafuněla za krk. Místní ji s nimi vídali a z doslechu věděli, jaké jim vyvádí schválnosti. Její žertíky byly vyhlášené a někdy si ji otec kvůli tomu chtěl vzít do parády, ale Flora se jí vždycky zastala. Jednou nastrkala Robertovi do postele bodláčí. Když prostírala na stůl, dala mu nůž a vidličku obráceně. Vyměnila putýnky na mléko, aby na něj vyšla ta stará s dírou. Snad kvůli Floře jí to trpěl.

Na otcovu žádost stanovili Flora s Robertem datum svatby až za rok a ani po jeho smrti sňatek neuspíšili. Robert dál bydlel na farmě. Nikdo nevěděl, jak Floře vysvětlit, že je to neslušné nebo to tak přinejmenším může působit. Flora se jen podivila, opravdu? Místo aby datum přiblížila, odsunula je ještě dál – z jara až na podzim, aby byl mezi veselkou a odchodem starého pana Grievese celý rok. Rok mezi svatbou a pohřbem pokládala za přiměřený čas. Plně spoléhala na Robertovu trpělivost a vlastní cudnost.

Proč taky ne. V zimě ale vypuklo pozdvižení. Ellie zvracela, plakala, utíkala z domu, schovávala se v seníku, a když ji tam našli a vytáhli ven, s křikem se vrhala z patra stodoly, běhala kolem dokola domu, válela se ve sněhu. Byla úplně bez sebe. Nakonec Floře nezbývalo než zavolat doktora. Řekla mu, že sestra přestala mít měsíčky – mohla se z přetlaku krve pomátnout? Robert ji musel chytit a svázat a pak ji společně uložili do postele. Ellie odmítala jídlo, tloukla hlavou ze strany na stranu, vyla jako zvíře. Zdálo se, že umře, aniž ze sebe vypraví slovo. Pravda ale přece jen vyšla najevo. I když ne zásluhou lékaře, který se k zuřivé Ellie vůbec nedokázal přiblížit, aby ji mohl vyšetřit. Patrně se Robert přiznal. Až pak se pravdy dovtípila i velkodušná Flora. Konečně se musela vypravit svatba, i když ne ta, která byla původně v plánu.

Bez dortu, bez nových šatů, bez svatební cesty, bez blahopřání. Jen s hanbou a v rychlosti na místní faře. Někteří lidé po přečtení jmen v novinách usoudili, že si redaktor musel obě sestry splést. Byli přesvědčení, že nevěsta je Flora a že se vdává, protože musí! Ale ne – Flora (kdo taky jiný) pouze Robertovi vyžehlila oblek a donutila Ellie vstát z postele, umyla ji a učesala, aby vypadala trochu k světu. V květináči za oknem uštípla květ pelargónie a připíchla ho sestře na šaty. A Ellie si ho nestrhla. Byla klidná a povolná, už nekvílela a netloukla divoce kolem sebe. Dovolila Floře, aby ji upravila, nechala se uvést

do svazku manželského a od toho dne se už nikdy nechovala bláznivě.

Flora zorganizovala rozdělení domu. Osobně pomohla Robertovi postavit nezbytné příčky. Dítě se narodilo v termínu – nikdo ani nepředstíral, že by bylo nedonošené –, ale po dlouhém bolestivém porodu přišlo na svět mrtvé. Možná mu Ellie ublížila, jak skákala ve stodole z patra, válela se ve sněhu a tloukla se do břicha. Ale ani kdyby tohle všechno nedělala, lidé tak nějak počítali s tím, že se něco zvrtne, když ne s tímhle děckem, tak s tím dalším. Za uspěchané sňatky je na místě Boží trest – tohle přesvědčení sdíleli skoro všichni místní, nejen presbyteriáni. Chtíč plodí mrtvé děti, blbečky, mrzáčky se zaječím pyskem, znetvořenými údy a koňskou nohou.

V tomto případě nestačil jen jeden trest. Ellie několikrát potratila, pak přišlo další mrtvé novorozeně a další potraty. Neustále chodila s outěžkem a všechna těhotenství prozvracela, celé dny ji bolela hlava, měla křeče a záchvaty mdloby. Potraty probíhaly stejně dramaticky jako porody v očekávaném termínu. Vůbec nezvládala péči o domácnost a jen se ploužila od židle k židli. Otupělost a nemluvnost vystřídaly neustálé stížnosti. Všem návštěvám dopodrobna líčila své migrény, barvitě popisovala, jak naposledy omdlela, nebo dokonce – i před muži a neprovdanými dívkami a dětmi – s krvavými detaily rozebírala (řečeno Flořinými slovy) svá „neštěstí“. Pokud se někdo pokusil změnit téma nebo odvedl děti pryč, uraženě zmlkla. Vyžadovala nové léky, obviňovala doktora, komandovala Floru. Vyčítala jí, že ve dřezu schválně bouchá a rachotí nádobím, že ji při česání tahá za vlasy nebo jí ve snaze ušetřit dává místo předepsané medicíny jen obyčejnou vodu se šťávou. Flora si to všechno nechala líbit a jen ji chlácholila. Každý, kdo k nim někdy přišel, mohl o nějaké takové příhodě vyprávět. „Kampak se ztratila moje holčička?“ říkávala Flora. „Kdepak je moje Ellie? Tohle není moje malá Ellie, tohle je nějaká protiva, kterou mi sem podstrčili!“

V zimě, když přišla večer ze stodoly, kde pomáhala Robertovi opatřit dobytek, se Flora rychle umyla a převlékla a pak šla vedle k Ellie, aby jí před spaním četla. Někdy se k ní přidala i moje matka a vzala si s sebou šití nějakého kousku chystané svatební výbavy. Ellie měla postel ve velké jídelně, kde visel nad stolem plynový lustr. Matka se posadila na jeden konec stolu se svým šitím, Flora seděla na druhé straně a předčítala. Někdy ji Ellie přerušila: „Neslyším!“ nebo když se Flora na chvíli odmlčela, aby si oddechla: „Já ještě nespím!“

A co jí četla? Příběhy ze Skotska – žádné klasické autory. Vyprávění o sirotcích a legračních stařenkách. Matka si po letech dokázala vybavit jen jediný název: *Malý Macgregor*. Moc nechápala, o čem ty příběhy jsou, a když se Flora zasmála a Ellie tiše uchichtla, matka se obvykle nesmála, protože většina povídek byla napsána skotským nářečím a Flora je předčítala s výrazným skotským přízvukem. Matka by to do ní nikdy neřekla – normálně tak vůbec nemluvila.

(Ale nemluvil tak vlastně Robert? Proto možná matka nikdy neopakovala nic po něm, Robert se v žádné scéně nevyskytuje. Přitom tam musel být, určitě seděl v té jídelně taky. Tehdy se vytápěla jenom jedna místnost v domě. Vidím ho tam, černovlasého ramenatého chlapa silného jako tažný kůň, vyzařujícího stejnou klidnou spoutanou krásu.)

Nakonec Flora prohlásila: „To by pro dnešek stačilo,“ a sáhla po jiné knize, starém svazku sepsaném jakýmsi kazatelem jejich víry. Byly v ní věci, o nichž moje matka v životě neslyšela. Jaké věci? Neuměla to popsat. Všechno, o čem bylo to jejich příšerné staré náboženství. Tohle čtení Ellie po několika stránkách uspalo nebo aspoň přimělo spánek předstírat.

Matka měla patrně na mysli všechny ty složité výklady o vyvolených a zavržených – rozpravy o iluzi a nezbytnosti svobodné vůle. O zatracení a záludnosti spásy. O trýznivém a zdrcujícím, ale pro některé lidi neodolatelném množství navzájem provázaných

a přitom protichůdných názorů a představ. Moje matka tomu uměla vzdorovat. Její víra byla přirozená, založená na zdravém sebevědomí. Nebyla ani trochu zvědavá na nějaké názory.

Proč ale – ptala se sama sebe (v duchu) – něco takového předčítat umírající? To byla snad jediná věc, kterou by mohla Floře vytknout.

Podle všeho vůbec nepochopila, že ten, kdo tomu věří, nemůže dělat nic jiného.

*

Na jaře si najali ošetřovatelku. Tak se to tehdy dělalo. Lidé umírali doma, a než zemřeli, pečovala o ně ošetřovatelka.

Jmenovala se Audrey Atkinsonová. Tělnatá žena v korzetu tuhém jako obruč, s nakulmovanými loknami zlatorudými jako mosazný svícen a tlustou vrstvou rtěnky přesahující okraje úzkých rtů. Vjela až do dvora vlastním autem – tmavozeleným nablýskaným dvousedadlovým sporťáčkem. Novinka o Audrey Atkinsonové a jejím voze se brzy roznesla po širém okolí. A lidi se začali ptát. Kde vzala tolik peněz? Že by kvůli ní nějaký bohatý páprda změnil poslední vůli? Jak to asi dokázala? Anebo si prostě přivlastnila pytel bankovek schovaný pod matrací? Dá se jí vůbec věřit?

U Grievesových ještě nikdy neparkovalo auto celou noc až do rána.

Audrey Atkinsonová prohlásila, že v životě nepracovala jako ošetřovatelka v tak primitivní domácnosti. Opravdu nechápe, opakovala, jak může někdo takhle žít.

„Navíc oni nejsou chudí," svěřila se mojí matce. „Tím to není, viďte, že ne? To bych dokázala pochopit. A není v tom ani to jejich náboženství. Tak čím to je? Prostě jim na ničem nezáleží!"

Zpočátku se snažila mé matce vlichotit, jako by mohly být v tomhle zapadákově přirozenými spojenkyněmi. Bavila se s ní,

jako by byly vrstevnice – dvě inteligentní, vždy upravené ženy, které se nevyhýbají dobré zábavě a mají moderní názory. Dokonce jí navrhla, že ji naučí řídit. Nabízela jí cigarety. Víc než ty cigarety matku lákala představa, že by se naučila řídit, přesto odmítla se slovy, že počká, až ji to naučí manžel. Hrozně ji zlobilo, když na ni sestra Atkinsonová za Flořinými zády dělala obličeje s povytaženým oranžovorůžovým obočím. Nesnášela ji mnohem víc než Flora.

„Hned jsem ji prokoukla, ale to Flora neuměla," vzpomínala. Chtěla tím říct, že od samého počátku postřehla závan lacinosti, snad i pijáckých podniků a nesolidních mužů, nelítostných praktik, o jakých neměla světa neznalá Flora ani tušení.

Flora se znovu pustila do gruntování. Napnula na rámy záclony, vyklepala koberce, balancovala na schůdkách a oprašovala římsy. Celou dobu ji sestra Atkinsonová zdržovala od práce svými stížnostmi.

„Nemohlo by tady být aspoň chvíli ticho bez toho pobíhání a rámusu?" obrátila se na Floru s úlisnou zdvořilostí. „Žádám o to jen kvůli své pacientce." Vždycky mluvila o Ellie jako o „své pacientce" a předstírala, že ona jediná na ni bere ohledy. Sama se k ní ale nijak zvlášť ohleduplně nechovala. „Aláá-hop!" zavelela rázně a vysadila chuděru na nastlané polštáře. A taky ji upozornila, že na ni neplatí žádné fňukání a nářky. „Nijak si tím nepomůžete," varovala nemocnou. „A už vůbec mě tím nepřivoláte rychleji. Určitě vám jen prospěje, když se naučíte něco vydržet." Zhrozila se nad jejími proleženinami a hlasitě je odsoudila jako další ostudu domu. Vyžádala si všechny možné vodičky, masti a drahá mýdla – většinu, bezpochyby, pro sebe pod záminkou, že její pokožka nesnáší zdejší tvrdou vodu. (Jak by mohla být zdejší voda tvrdá – zastala se rodiny moje matka, když se k tomu neměl nikdo jiný – jak by mohla být zdejší voda tvrdá, když ji nabírají přímo ze sudu na dešťovku?)

Sestra Atkinsonová taky vyžadovala smetanu – prohlásila, že by neměli všechnu prodávat mlékárně, ale nechat si něco i pro sebe. Chtěla své pacientce vařit výživné polévky a pudinky. A opravdu nějaké pudinky a rosoly vyráběla – z prášků v krabicích, které do té doby nikdo v domě neviděl. Moje matka byla přesvědčená, že je jedla sama.

Flora i nadále své sestře večer předčítala, ale teď už jen krátké úryvky z Bible. Když dočetla a vstala, pokoušela se ji Ellie zadržet. Někdy plakala a stěžovala si na podivné věci. Tvrdila například, že za oknem je rohatá kráva, která se snaží dostat dovnitř a chce ji zabít.

„Nemocní občas mívají divné nápady," mávla rukou sestra Atkinsonová. „Nesmíte ji brát vážně, nebo vám nedá pokoj, jak je den dlouhý. Oni už jsou takoví, myslí jenom na sebe. Když jsem s ní sama, chová se docela rozumně. Já s ní nemám nejmenší potíže. Jenom když jste u ní vy a pak odejdete, začne to na mě zase zkoušet, protože ji vaše přítomnost rozruší. Nechcete mi přece přidělávat práci, viďte? Koneckonců jste si mě najali, abych se o ni starala, ne?"

„No tak, Ellie, miláčku, už musím jít," přemlouvala ji Flora a pak se obrátila k sestře Atkinsonové, „já vás chápu, samozřejmě, chápu, že vy tady musíte mít poslední slovo, a velice vás obdivuji a vážím si všeho, co pro nás děláte. Vaše práce vyžaduje tolik trpělivosti a vlídnosti."

Moje matka se v duchu divila – je Flora opravdu tak slepá, nebo se snaží tou nezaslouženou chválou přimět sestru Atkinsonovou k trpělivosti a vlídnosti, které jí očividně tak chyběly? Jenže sestra Atkinsonová měla hroší kůži a natolik neotřesitelné sebevědomí, že na ni lest nezabrala.

„Máte pravdu, je to těžká práce a ne každý se na ni hodí," prohlásila. „Tohle je něco úplně jiného, než dělají ošetřovatelky v nemocnici, kde mají všechno po ruce." Neměla čas se s Florou

vybavovat, protože se snažila v tranzistorovém rádiu naladit pravidelný pořad „Hudba k tanci“.

Moji matku ve škole zaměstnávaly červnové závěrečné zkoušky a písemky a kromě toho chystala svou svatbu, která se měla konat v červenci. S přítelkyněmi, které měly auto, jezdila ke švadleně, na večírky, vybrat pozvánky, objednat dort. Rozkvetly šeříky a pomalu se prodlužovaly večery, vrátili se tažní ptáci a stavěli si hnízda, matka si užívala všeobecné pozornosti před vstupem do příjemně vzrušujícího dobrodružství svazku manželského. Šaty měla mít pošité hedvábnými růžičkami a na závoji čelenku z drobounkých perliček. Patřila k první generaci nevěst, které si samy našetřily na věno a samy si zaplatily svatbu – mnohem honosnější, než si mohli dovolit jejich rodiče.

Poslední večer pro ni přijela kamarádka z pošty, aby jí pomohla odstěhovat věci – oblečení, knihy, výbavu, kterou si sama ušila, dárky od žáků a přátel. Nakládání do auta provázela spousta smíchu a zmatku. Flora jim přišla pomoct. To bych neřekla, že je s vdáváním tolik starostí, smála se. Darovala matce dečku na toaletní stolek, kterou pro ni tajně uháčkovala. Významná událost se pochopitelně donesla i k sestře Atkinsonové – dostavila se s darem lahvičky kolínské. Flora vyšla až na hranici svažitého pozemku, aby matce na rozloučenou zamávala. Byla mezi pozvanými hosty, ale pochopitelně se omluvila, že v téhle době nemůže „z domu“. V poslední matčině vzpomínce Flora stojí v podvečerním slunci na zelené stráni vedle černého domu, osamělá, energicky mávající postava v domácí zástěře a šátku.

„Možná se konečně dočká toho, co jí mělo patřit od začátku,“ poznamenala matčina kamarádka z pošty. „Možná se konečně budou moct vzít. Nebo už je moc stará na to, aby měla děti? Kolik je jí vlastně let?“

Matka měla za to, že by tak ošklivě o Floře mluvit neměla, a řekla, že neví. V duchu si ale musela přiznat, že ji to napadlo taky.

*

Nějaký čas po svatbě, když už bydlela ve vlastním domě tři sta mil od farmy, dostala matka od Flory dopis. Ellie zemřela. Zemřela v pevné víře, psala Flora, vděčná za vysvobození. Sestra Atkinsonová u nich ještě nějaký čas pobude, než si najde místo u jiného pacienta. To bylo koncem léta.

Zpráva o tom, co následovalo, nepřišla od Flory. Když Flora napsala matce k Vánocům, považovala za samozřejmé, že už všechno ví.

„Určitě už se k vám doneslo," psala, „že se Robert oženil se sestrou Atkinsonovou. Žijí tady na farmě, v Robertově polovině domu, kterou si upravují podle svých představ. Asi je odemě velmi nezdvořilé mluvit o ní jako o sestře Atkinsonové, jak jsem napsala výš. Měla bych jí říkat Audrey."

Matce o tom pochopitelně napsala kamarádka z pošty, a nebyla sama. Celá záležitost byla pro místní velký šok a skandál, který vyvolal všeobecné pohoršení – další svatba, stejně utajená a překvapivá jako ta první (i když nepochybně nikoli ze stejného důvodu). Sestra Atkinsonová tak povýšila na stálou členku obce a Flora podruhé vyšla naprázdno. Nikdo si nevšiml nějakých námluv a všichni se ptali, na co ho asi ta ženská dostala. Slíbila mu děti? Lhala o tom, kolik je jí doopravdy let?

Svatbou ale překvapení nekončila. Novomanželka se hned pustila do „úprav", jak o tom psala Flora. Nechala na farmu zavést elektřinu, pak i telefon. Kdekdo si tak mohl sestru Atkinsonovou – jinak jí nikdy nikdo neřekl – na společné lince vyslechnout, jak komanduje malíře, tapetáře, závozníky se zbožím. Všechno se muselo předělat. Pořídila si elektrický sporák a nechala vybudovat samostatnou koupelnu, a řekněte mi, kde na to vlastně vzala? To má tolik peněz, které jí na smrtelné posteli údajně odkázali vděční pacienti? Nebo to platí Robert ze svého podílu? Vlastně z Elliina podílu, za který si teď se sestrou

Atkinsonovou dopřávají dosud nepoznaný luxus? Že jim není hanba!

Všechny úpravy se týkaly jen jejich poloviny domu. U Flory se nezměnilo vůbec nic. Žádné nové lustry na elektřinu ani nové tapety nebo stahovací žaluzie. Když nechala sestra Atkinsonová dům zvenku natřít – smetanově bílou s tmavě zeleným lemováním –, Flořina polovina zůstala nenatřená. Takové podivně neskrývané gesto se nejprve setkalo s všeobecným nesouhlasem a politováním, později ale soucit a pochopení pro Flořinu umíněnost a výstřednost vyprchaly (taky si mohla koupit vlastní barvu, aby i její polovina vypadala slušně!) a nakonec to lidem bylo jen k smíchu. Někteří si dokonce úmyslně zajeli z cesty, aby se na dům podívali.

Pro všechny místní čerstvě oddané páry se vždycky ve školní budově pořádala tancovačka a vybíraly peníze – takzvaně „do počinku". Sestra Atkinsonová se nechala slyšet, že by se nezlobila, kdyby se tradice dodržela, ačkoli její vyvdaná rodina si na tancování moc nepotrpí. Někteří lidé byli toho názoru, že kvůli Floře by se to neslušelo, u jiných převládla zvědavost. Chtěli vidět, jak se budou novomanželé chovat. Jestlipak bude Robert tančit? A v jakých šatech se předvede nevěsta? S mírným zpožděním se tancovačka přece jen konala a moje matka dostala podrobnou zprávu.

Novomanželka měla na sobě údajně svatební šaty, tak to aspoň všem tvrdila. Kdo by si ale troufl předstoupit v něčem takovém před pastora? Mnohem pravděpodobněji si je koupila speciálně na taneční zábavu. Přehnaně mladistvá róba ze sněhobílého saténu se srdíčkovým výstřihem na ní vypadala absurdně. Ženich měl zbrusu nový tmavomodrý oblek a v knoflíkové dírce zapíchnutou květinu. To byl pohled! Z jejího účesu s čerstvým měděným přelivem až oči přecházely a obličej měla nalíčený tak silně, že se musel obtisknout jejímu partnerovi na rameno, když se k němu při tanci přivinula. Samozřejmě šla

z náruče do náruče. Tančila se všemi přítomnými muži až na svého manžela, který se krčil v jedné ze školních lavic u stěny. Tančila se všemi přítomnými muži – svorně tvrdili, že je to jejich povinnost, aby dodrželi starý zvyk – a pak vytáhla z lavice Roberta, aby převzal vybrané peníze a poděkoval všem za gratulace. Ženám na toaletě dokonce naznačila, že se z obvyklého důvodu novomanželek necítí dobře. Nikdo jí to nevěřil a ani později z toho nic nebylo, pokud si takovou naději vůbec připouštěla. Některé ženy dokonce soudily, že lhala úmyslně, aby se jim pak vysmála, jak jí hloupě naletěly. Nikdo však její tvrzení nezpochybnil a nechoval se k ní hrubě – snad protože si všichni uvědomovali, že v hrubosti je všechny hravě strčí do kapsy.

Flora na tancovačce nebyla.

„Moje švagrová netančí," vysvětlovala sestra Atkinsonová. „Ona je ze staré školy." Záměrně před lidmi Floru zesměšňovala a vytrvale ji nazývala svou švagrovou, ačkoli na to vlastně neměla nárok.

Když se tohle všechno mé matce doneslo, napsala Floře dopis. Protože vše posuzovala z dálky, a možná i v záchvatu důležitosti coby novopečené manželky, tak trochu zapomněla, komu vlastně píše. Upřímně Floru litovala a tu ženskou, která jí – jak se to aspoň matce jevilo – tak ublížila, dost nevybíravě pohaněla. Jenže Flora jí odpověděla, že nechápe, kde vzala takové informace, a že si očividně věci vyložila úplně špatně nebo se nechala ovlivnit zlomyslnými pomluvami a dospěla k ukvapeným a nespravedlivým závěrům. Po tom, co se děje u nich v rodině, nikomu nic není, a ona opravdu nestojí o něčí soucit nebo zastání. Psala, že žije šťastně a spokojeně jako ostatně vždycky a zásadně se neplete do cizích záležitostí, protože se jí netýkají. Přála matce, aby byla v manželství šťastná, a vyslovila naději, že bude mít brzy dost svých vlastních starostí na to, aby se zajímala o to, jak žijí její bývalí známí.

Flořina rozvážná slova mou matku, jak vždycky říkala, ťala do živého. Výměna dopisů ustala. Život přinesl mé matce opravdu dost vlastních starostí a nakonec se jí stal vězením.

Na Floru ale vzpomínat nepřestala. V pozdějších letech, když někdy hovořila o tom, čím mohla být nebo co mohla v životě dokázat, říkala: „Kdybych se stala spisovatelkou – a myslím, že bych na to měla; myslím, že bych bývala mohla být spisovatelkou –, napsala bych o Floře a jejím životě román. A víš, jak bych ho nazvala? ‚Nevinná.'"

Nevinná. Vážný a patetický tón, jímž to vyslovila, mi byl protivný. Přesně jsem věděla, nebo jsem si aspoň namlouvala, že vím, proč si na tom názvu tak zakládá. Znělo to tak ušlechtile a přitom záhadně. S náznakem posměchu, ale i obdivu a úcty. V té době mi bylo asi patnáct nebo šestnáct a byla jsem přesvědčená, že jí vidím do duše. Tušila jsem, jak chce Flořin příběh pojmout, jak ho vlastně už pojala. Udělala by z ní hrdinku, ženu, jež se smíří se selháním i zradou, vše odpustí a ustoupí ne jednou, ale dokonce dvakrát. Ani slovem si nepostěžuje. Radostně vykonává svou práci, udržuje pořádek v domě i ve chlévě, převléká sestře zakrvácenou postel, a když se před ní konečně začne otevírat nová budoucnost – až Ellie zemře, Robert jistě požádá Floru o odpuštění a ona ho umlčí velkorysým darem sebe sama –, v té chvíli se na dvoře objeví ve svém automobilu Audrey Atkinsonová a opět Floru odstaví na vedlejší kolej, ještě nepochopitelněji a důsledněji, než tomu bylo poprvé. Flora mlčky strpí nový nátěr domu, elektrická světla, blahobytnou činorodost v druhé polovině rozdělené domácnosti. „Hudbu k tanci" i nekonečný seriál „Amos a Andy". Už nečte veselé skotské příběhy a stará kázání. Dívá se za novomanželi odjíždějícími na tancovačku – za svým bývalým milencem a tou bezohlednou, hloupou a ani trochu hezkou ženskou ve svatebních šatech z bílého saténu. Takový výsměch. (Nehledě na to, že před lety pochopitelně převedla farmu na Ellie a Roberta, který ji pochopitelně

zdědil, a teď to všechno shrábne Audrey Atkinsonová.) Svévolníci se rozpínají jako bujné křoví. Ale tak je to v pořádku. Tak je to správně – vyvolené halí závoj trpělivosti a pokory a osvětluje jistota, již nemohou zpochybnit žádné skutky.

Tak nějak by to podle mého názoru matka pojala. Pod vlivem vlastního utrpení si zvykla nahlížet na věci do značné míry mysticky a občas jí v hlase zazněl tlumený, až pompézní tón, který mě provokoval a varoval, že tohle už je na mě moc. Cítila jsem, jak se mě chystá zavalit mlhou otřepaných frází a teatrální zbožnosti, a já své nemocné matce nemůžu odporovat, takže se v tom přívalu zalknu a utopím. Nikdy nevěděla, kdy přestat. Nezbývalo mi, než jí prostořece a cynicky odmlouvat, hádat se s ní a všechno zlehčovat. Nakonec jsem to vzdala a vzdorovala jí mlčky.

Toto je jen květnaté přiznání k tomu, že jsem jí nedokázala poskytnut útěchu a podporu, když už neměla skoro nikoho kromě mě.

Já jsem chápala Flořin osud jinak. Neříkala jsem si, že bych o jejím životě mohla napsat román, ale že ho rovnou napíšu. Ovšem pojmu to úplně opačně. Umím si doplnit, co matka ve svém vyprávění vynechala. Moje Flora bude právě tak temná jako ta její bílá. Bude si vychutnávat všechna příkoří, kterých je obětí, bude stavět na odiv vlastní velkodušnost a dychtivě číhat na každou známku toho, jak se život její sestry hroutí a rozpadá. Presbyteriánská čarodějnice předčítající ze své jeduplné knihy. A teprve stejná bezohlednost a zdánlivě nevinná krutost všehoschopné ošetřovatelky ji odstaví na vedlejší kolej, kde si může dál libovat ve své temnotě. Což se opravdu stane; síla sexu a obyčejné chamtivosti ji opravdu odsunou stranou a uzavřou v její polovině domu se starými petrolejkami. Flora se scvrkne, propadne do sebe, kosti a klouby jí ztěžknou a ztuhnou a nakonec – ano, to je ono, to je přesně ono, zřetelně vidím ten krásně logický elegantní konec, který pro ni vymyslím! – nakonec sama skončí

jako nemohoucí mrzák zkroucený artritidou, sotva schopná pohybu. A teď přichází ta pravá chvíle pro Audrey Atkinsonovou – konečně ovládne celý dům. Přikáže Robertovi, aby odstranil příčky, které po svatbě s Ellie spolu s Florou postavili. Sama zařídí pro Floru pokoj a bude se o ni starat. (Sestra Atkinsonová nechce vypadat jako netvor a dost možná ve skutečnosti žádný netvor není.) A tak jednoho dne Robert Floru odnese – poprvé a naposledy ji vezme do náruče – do pokoje, který pro ni jeho manželka připravila. Jakmile je uložena ve svém dobře osvětleném a dobře vytápěném koutku, pustí se sestra Atkinsonová do úklidu konečně uvolněných místností. Pokojů po Floře. Vynese na dvůr hromadu starých knih. Je opět jaro, čas velkého úklidu, tedy období, kdy právě takhle v domě gruntovala Flora, jejíž bledý obličej teď vyhlíží zpoza nových síťových záclon. S námahou se dovleče ze svého kouta k oknu a dívá se na blankytné nebe s rychle plynoucími oblaky nad svěžími pastvinami, na hejna svářících se vran, rozvodněné potoky, rudnoucí koruny stromů. Vidí kouř stoupající na dvoře z železného koše, kde hoří její knihy. Zatuchlé staré knihy, jak prohlásila Audrey. Slova a stránky, zlověstné tmavé hřbety. Vyvolení i zatracení, chabé naděje i krutá muka – vše proměněné v dým. Takhle to skončí.

Nejzáhadnější postavou v celém matčině vyprávění je pro mě Robert. Nikdy se k ničemu nevyjadřuje. Nejdřív se zasnoubí s Florou. Prochází se s ní u řeky, kde na ně Ellie skáče ze křoví, večer najde v posteli bodláčí, které mu tam Ellie nastražila. Po svatbě s Ellie postaví v domě nezbytné dělicí příčky. Poslouchá, nebo možná neposlouchá Flořino předčítání. A nakonec sedí vmáčknutý ve školní lavici a přihlíží, jak jeho vystrojená manželka tančí se všemi přítomnými muži.

Tím jeho veřejné vystupování končí. Jenže on to všechno způsobil, v skrytu. *Dělal to* s Ellie. *Udělal to* té mladé hubené divošce v době, kdy byl zasnoubený s její sestrou, a dělal jí to

znovu a znovu, i když z ní zbyla jen ubohá vychrtlá troska upoutaná na lůžko, neschopná porodit živé dítě.

Nepochybně to dělal i s Audrey Atkinsonovou, jen s méně zničujícími následky.

Ta slova – *udělal jí to* –, která by moje matka, natož Flora, v životě nevypustila z úst – mě prostě vzrušovala. Necítila jsem žádné znechucení nebo aspoň přiměřené pohoršení. Odmítala jsem je brát jako varování. A neodstrašil mě ani Elliin osud. Ani když jsem si v duchu představovala ten první styk – zoufale tápající ruce, roztrhané šaty. Sama jsem v té době potají vrhala na muže toužebné pohledy. Obdivovala jsem jejich zápěstí a šíje, sebemenší kousek odhalené hrudi pod rozepnutým knoflíčkem, dokonce i ušní boltce a nohy v botách. Nečekala jsem od nich nic rozumného, chtěla jsem se jen utopit v jejich vášni. Něco podobného jsem cítila k Robertovi.

Flora v mém pojetí byla špatná právě tím, čím byla v matčině podání obdivuhodná – svým odmítavým postojem k sexu. Zuřivě jsem odmítala všechno, co mi matka chtěla k tomuto tématu říci; nesnášela jsem, jak vždycky zvážněla a opatrně ztlumila hlas, kdykoli se k němu přiblížila. Moje matka vyrůstala v době a prostředí, kde sex představoval pro ženy něco děsivého. Věděla, že na sex se dá i umřít. Zakládala si proto na ctnosti, prudérnosti, frigiditě, které mohou ženu ochránit. Já jsem naopak vyrostla v hrůze právě z téhle ochrany, z upejpavé tyranie, kterou jsem nacházela všude kolem a jež mě nutila účastnit se čajových dýchánků, nosit bílé rukavičky a tlachat o povrchních nesmyslech. Víc mě lákal jazyk ulice a revolta, dráždila mě představa mužské bezuzdnosti a převahy. Zvláštní je, že ostatní matčiny názory byly zcela v souladu s některými pokrokovými myšlenkami té doby, stejně jako ty moje odrážely postoje uznávané mými současníky. A to navzdory skutečnosti, že jsme se obě pokládaly za nezávislé na okolní společnosti a žily jsme v prostředí, jemuž byly tyto změny lhostejné. Jako by sklony, které

máme nejhlouběji zaryté pod kůží a které tvoří tu nejsoukromější a nejosobitější součást našeho charakteru, vyrostly z větrem přinášených semen hledajících jakékoli vhodné místo k zakořenění, jakoukoli otevřenou náruč.

*

Nedlouho před matčinou smrtí – tehdy jsem ještě bydlela doma – přišel od skutečné Flory dopis. Byl odeslán z městečka nedaleko farmy, kam kdysi jezdívala s Robertem na dvoukoláku, opřená mezi pytli s vlnou nebo bramborami.

Psala, že už na farmě nebydlí.

„Robert a Audrey tam hospodaří dál," stálo v dopise. „Roberta trápí problémy se zády, ale jinak je v pořádku. Audrey má potíže s krevním oběhem a často se zadýchává. Doktor jí řekl, že musí zhubnout, takže už držela všelijaké diety, ale nic nepomáhá. Farma prosperuje velmi dobře. Ovce už nemají a místo nich si pořídili dojnice. Možná jste slyšela, že dnes je nejdůležitější získat vládní kvóty na mléko, a pak má člověk vystaráno. Nechali si ve starém chlévě instalovat zařízení na mechanické dojení a spoustu dalších moderních vymožeností, je to hotový zázrak. Když k nim někdy přijedu na návštěvu, vůbec to tam nemůžu poznat."

Psala také, že ve městě bydlí už pár let a pracuje jako prodavačka. Vím určitě, že napsala i název obchodu, ale teď si nemůžu vzpomenout. Samozřejmě nijak nerozváděla, co ji k takovému rozhodnutí vedlo – jestli ji z vlastní farmy v podstatě vyhnali, nebo svůj podíl prodala, očividně nepříliš výhodně. Zvlášť zdůraznila, že jsou s Robertem a Audrey přáteli. Zmínila se také, že zdraví jí zatím slouží.

„Slyšela jsem, že vy na tom po téhle stránce nejste moc dobře," pokračovala. „Náhodou jsem potkala Cletu Barnesovou, dříve Cletu Stapletonovou z pošty u nás doma, a ta mi řekla, že máte